

66 PASSEJAM PER LA CIUTAT QUE MIRA LA MAR

Quadern d'informació per al professorat

INDEX

0. PRESENTACIÓ	3
1. OBJECTIUS CONCEPTUALS	3
2. OBJECTIUS PROCEDIMENTALS I ACTITUDINALS	3
3. RECORREGUT DE L'ITINERARI.....	4
4. CONTINGUTS	5-8
4.1 CASA DE L'ALMOINA	
4.2 LA SEU	5
4.3 PALAU EPISCOPAL.....	6
4.4 ORATORI DE SANT PAU	6
4.5 PALAU DE L'ALMUDAINA.....	6
4.6 ARC DE LA DRASSANA.....	7
4.7 HORT DEL REI	7
4.8 ESTATUA DE RAMON LLULL.....	7
4.9 PORTA DE LA GABELLA DE LA SAL.....	7
4.10 ESGLESIA DE SANT JOAN DE MALTA.....	7
4.11 LA LLOTJA.....	8
4.12 LA PORTA VELLA DEL MOLL.....	8
4.13 CONSOLAT DE MAR.....	8
4.14 LA PLAÇA DE LA DRASSANA	8
5. TEMPORALITZACIÓ	9
6. ASPECTES PRÀCTICS PER REALITZAR L'ITINERARI.....	9
7. SUGERIMENTS METODOLÒGICS PER AL PROFESSOR	9
8. BIBLIOGRAFIA	10
9. SELECCIÓ DE TEXTOS.....	11-25

Col·lecció "Palma Ciutat Educativa" **núm. 66**.

Departament de Dinàmica Educativa. Serveis Educatius.

Ajuntament de Palma. Balears.

Autor: Margalida Castells, Catalina Escanellas i Victòria Forteza.

Direcció de la col·lecció: Departament de Dinàmica Educativa. Serveis Educatius.

© Ajuntament de Palma.

És un dossier tècnic adreçat al professorat i forma part de l'activitat "Passejam per la ciutat que mira la mar" del Programa "Palma Ciutat Educativa" de l'Ajuntament de Palma.

Es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre per qualsevol mitjà electrònic, mecànic, de fotocòpia, informàtic, d'enregistrament o d'altres mètodes, sempre que se'n citi la procedència i es comuniqui als propietaris del copyright.

0.PRESENTACIÓ

Amb aquesta visita es dona resposta a una important demanda que hem rebut en els darrers anys: conèixer els llocs més emblemàtics de la nostra ciutat, la Seu, l'Almudaina i la Llotja.

La ciutat que mira la mar ens mostra els edificis més representatius i monumentals del gòtic mallorquí, que formen la façana marítima de Palma. Són mostra del moment més significatiu i brillant de la nostra ciutat, quan Ciutat de Mallorca era un punt d'encontre de cultures, una ciutat de gran esplendor heredada de la dominació islàmica i que continuà durant el segle XV.

La visita pretén apropar els alumnes no tan sols a les restes arquitectòniques que ens han arribat d'aquest període, sinò també recompondre el mode de vida d'aquesta societat, la seva economia i la seva realitat política, cultural i religiosa.

Malauradament, per manca de temps, la visita tan sols inclou l'exterior d'aquests edificis, tot i que al llarg de l'itinerari es realitzen contínues referències a la seva estructura i als elements interiors. Aquells grups que estiguin interessats en conèixer l'interior de la Seu i l'Almudaina poden realitzar posteriorment una visita pel seu compte.

1.OBJECTIUS CONCEPTUALS

- Conèixer els orígens de la nostra ciutat.
- Descobrir el passat medieval de la ciutat a través dels diversos edificis conservats.
- Estudiar la morfologia urbana de la ciutat medieval.
- Estudiar les característiques de la ciutat musulmana i de la ciutat cristiana, i les diferències entre aquestes.
- Conèixer els edificis més emblemàtics de la nostra ciutat, el seu origen, la seva evolució arquitectònica i les funcions que varen tenir en el passat i tenen en l'actualitat.
- Observar els elements arquitectònics característics del gòtic mallorquí.
- Donar a conèixer el desenvolupament històric i artístic d'aquesta àrea de la ciutat.
- Entendre la vida, els costums i la cultura dels nostres avantpassats: arquitectura, festes, mercats, diversions, transports, temps lliure, etc.
- Descobrir les diverses llegendes relacionades amb aquests indrets de la ciutat.

2.OBJECTIUS PROCEDIMENTALS I ACTITUDINALS

- Orientar-se espacialment i temporalment.
- Localitzar sobre el plànol els edificis de la ruta.
- Valorar el nostre patrimoni historicoartístic.
Sensibilitzar els escolars de la importància de la protecció, el manteniment i la recuperació del nostre nucli històric.
- Valorar la importància del coneixement de la història des de les seves diverses manifestacions (arquitectura, escultura, pintura, urbanisme, llegendes, etc.) com a potencial portadora d'informació i formació històrica per a les generacions futures.
- Promoure el respecte i la tolerància vers les formes de vida i valors diversos en diferents moments històrics.
- Desenvolupar un sentit crític que el dugui a participar a les accions o campanyes que tinguin lloc per al millorament del seu entorn.

3.RECORREGUT DE L'ITINERARI

1.CASA DE L'ALMOINA

2. LA SEU

- La porta del l'Almoina
- El campanar de la Seu
- La porta de l'Almudaina
- La porta del Mirador

3.PALAU EPISCOPAL

4.ORATORI DE SANT PAU

5.PALAU DE L'ALMUDAINA

- L'arc de la Drassana
- L'hort del Rei

6.ESTÀTUA DE RAMON LLULL

7.PORTA DE LA GABELLA DE LA SAL

8.ESGLÉSIA DE SANT JOAN DE MALTA

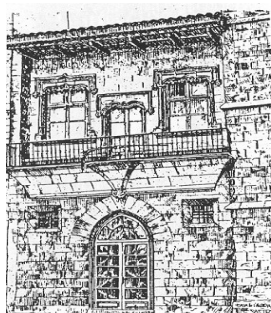
9.LA LLOTJA

10.PORTA VELLA DEL MOLL

11.CONSOLAT DE MAR

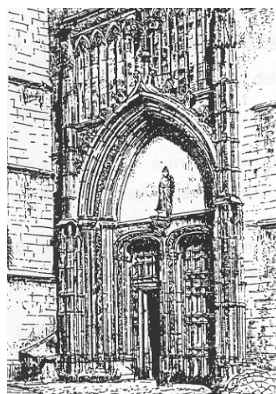
12.PLAÇA DE LA DRASSANA

4. CONTINGUTS

4.1. CASA DE L'ALMOINA

Petita casa el nom de la qual prové de les almoines que es repartien en sortir de missa entre els pobres. També s'hi realitzava ensenyament religiós. La planta baixa estava destinada a oratori i la planta alta acollia la biblioteca. Fou edificada per un deixeble de Guillem Sagrera entorn de 1529, data que surt a la façana. Estil gòtic de transició al manierisme.

4.2. LA SEU:

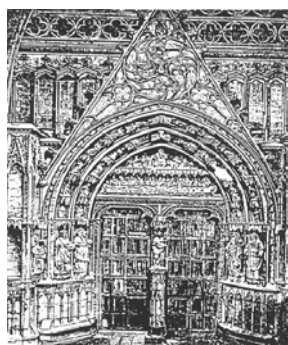
Edifici de tres naus, de 6600 m², amb més de 40 metres d'alçada. Destaca pels seus set rosetons i 87 finestrals.

FAÇANA DE L'ALMOINA: es va començar a construir l'any 1498. Presenta una arquivolta ogival amb ornamentació vegetal i arcs cecs a la part superior. Timpà desornamentat amb la imatge de la Immaculada Concepció. Fent angle amb aquest portal es troba la **torre del campanar** amb una altura de 48 metres i nou campanes.

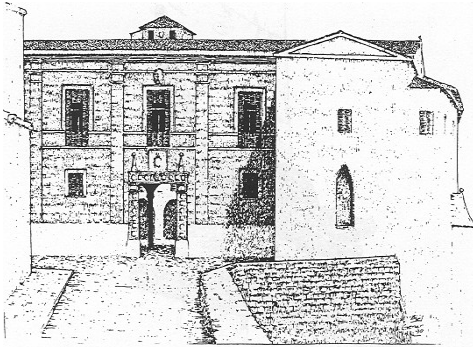

FAÇANA DE L'ALMUDAINA: façana principal, que fou començada a mitjan segle XVI. Constava de dues torres laterals, tres rosetons i el portal major. Es va veure afectada pel terratrèmol de 1851, per la qual cosa es va encarregar una nova façana d'estil neogòtic, que s'adossà a l'anterior, i que és obra de Juan Bautista Peyronnet.

El portal major correspon al període de transició entre el Renaixement i el manierisme i es va realitzar entre 1594 i 1601. És obra de Miquel Verger.

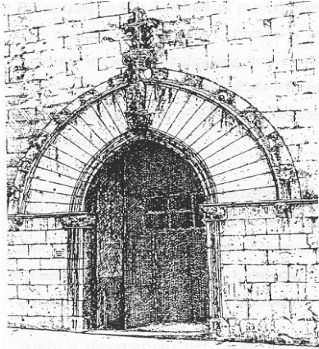
FAÇANA DEL MIRADOR: la façana més antiga i representativa de la Seu. Portal constituït per una gran arquivolta apuntada, decorada amb ornamentació geomètrica i vegetal, a més d'un excepcional treball escultòric: àngels músics, apòstols i profetes.

4.3. PALAU EPISCOPAL

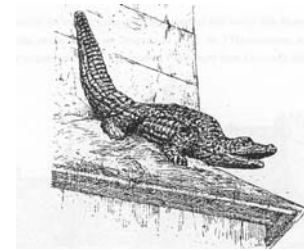
Promogut pel primer bisbe de Mallorca, Ramon de Torrella. Important reforma en època del bisbe Simó Bauzà que s'acabà l'any 1617. Planta rectangular al voltant d'una clastra quadrada. Presenta un pòrtic gòtic. La façana principal és d'estil manierista i data de 1616.

Destaquen els nombrosos escuts de bisbes de la diòcesi mallorquina, especialment un que és també rellotge de sol.

4.4. ORATORI DE SANT PAU

D'estil gòtic, data de principis del segle XV. Posteriorment se li afegí un pis superior que desfigurà el seu primitiu aspecte. Té una sola nau amb enteixinat de fusta. El portal exterior és ogival. Actualment acull la primera sala del Museu Diocesà.

EL DRAC DE NA COCA

Cantonada que recorda una llegenda ciutadana de gran fama que es remunta al segle XVII, segons la qual un drac, que atemorava els ciutadans, fou mort i capturat pel capità Bartomeu Coch.

4.5. PALAU DE L'ALMUDAINA

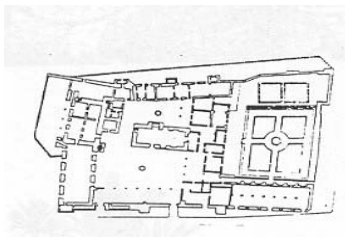
Sobre una ciutadella romana s'aixecà l'alcàser que servia de residència al valí o governador musulmà, que es deia Al-Mudayna.

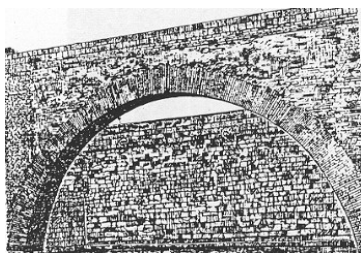
Amb la conquesta catalana fou reconstruït per convertir-lo en la residència dels reis de Mallorca, i després dels virreis i governadors. Actualment és la residència reial, museu i seu de la Comandància Militar de la regió militar de les Balears.

Té forma de rectangle tancat per murs alts flanquejats per torres de planta quadrada, entre les quals destaca la torre de l'Homenatge o de l'Àngel, per l'arcàngel sant Gabriel, de principis del segle XIV.

L'entrada principal es troba a la façana de llevant i dona accés al pati del Rei o d'Honor, on es troba la capella reial de Santa Anna, de principis del segle XIV. Existeix un segon pati, el de la Reina, més petit que el primer.

De les nombroses sales destaca la del Tinell o del Tron, construïda en el segle XIV amb grans arcs diafragmes apuntats i coberta a dues vessants.

4.6. ARC DE LA DRASSANA

Donava accés directe a les naus dels valís o dels emirs musulmans al port privat de l'Almudaina. L'arc es va mantenir cegat durant segles i fou descobert l'any 1961. Té una obertura de 18 metres en forma d'arc semicircular lleugerament el·líptic.

4.7. HORT DEL REI

Hort del Palau de l'Almudaina, que durant segles va estar tancat entre murades. L'any 1834 s'hi posà una reixa de fusta. A finals del segle XIX s'hi construí un quarter de cavalleria, el teatre Líric, l'hotel Almudaina i el cafè Riscal.

Entre 1961-68 s'enderrocaren aquests edificis i l'hort del palau reial va assolir la seva fesomia actual: fonts i diverses espècies vegetals a més d'escultures d'artistes contemporanis, com Joan Miró (*Monument*), Calder (*el mòbil Nancy*), J. M. Subirachs (*Jònica*) i Llorenç Rosselló (*el Foner Balear*).

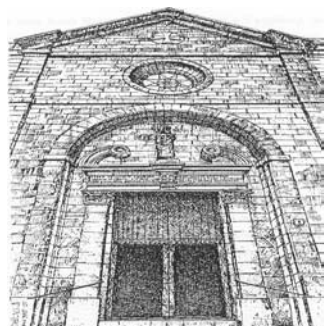
4.8. ESTÀTUA DE RAMON LLULL

Monument obra d'Horaci d'Eguía de l'any 1967, que Palma dedicà al Doctor Il·luminat.

4.9. PORTA DE LA GABELLA DE LA SAL

Arc del carrer de la Mar, anomenat també de la Gabella de la Sal o de l'Almodí per l'impost d'origen medieval, desaparegut en el segle XVIII, que gravava la compra de la sal. A Palma, el comerç de la sal i el pagament del seu import se centralitzava a les dependències del carrer de la Mar, ja que es trobava molt a prop de les instal·lacions portuàries per on arribava la mercaderia.

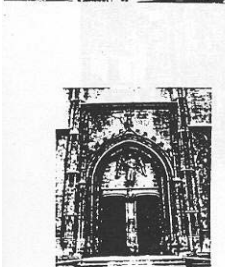

4.10. ESGLÉSIA DE SANT JOAN DE MALTA

Estil barroc classicista acabat l'any 1758. Nau única amb capelles laterals i absis semicircular. Coberta de volta de canó amb llunetes.

Façana d'austera decoració: un rosetó i un frontó amb la creu de Malta inscrita dins un cercle. Portal d'arc de triomf amb una copinya amb la creu de Malta.

4.11. LA LLOTJA

Obra de Guillem Sagrera, acabada pel mestre Vilasolar. Una de les obres mestres del gòtic tardà. Edifici de planta rectangular, dividida en tres naus per columnes helicoidals, que aguanten les dotze voltes de creueria de la coberta. Exteriorment destaquen les torres octogonals en els angles de la façana i deu torres menors, que es corresponen amb la distribució dels trams de l'interior, a manera de contraforts.

Cadascuna de les quatre torres angulars presenta a la part central una gran imatge escultòrica que correspon a un sant, orientada cap als seus temples: santa Clara, sant Joan Baptista, santa Catalina i sant Nicolau, aquesta darrera perduda durant el segle passat.

Destaquen també el conegut Àngel de la Mercaderia en el portal principal, la Mare de Déu amb un àngel que dóna en el portal de ponent (Mare de Déu del Granot), les gàrgoles i els quatre evangelistes damunt cada portalet d'accés a les torres.

4.12. LA PORTA VELLA DEL MOLL

La seva ubicació era el final de l'avinguda d'Antoni Maura, poc abans del monument a Ramon Llull. Aquesta porta constituïa el principal accés a la ciutat per via marítima. Quan les murades foren enderrocades es traslladà a l'actual situació.

La porta era un element arquitectònic situat dins l'estructura defensiva del cinquè recinte de murades i s'inspirava en els arcs triomfals clàssics.

4.13. CONSOLAT DE MAR

Avui seu de la Presidència de Govern de la Comunidad Autònoma de les Illes Balears, el Consolat era una institució medieval que regulava el comerç i els afers marítics. Fou instaurat per Jaume III (1326) i funcionà fins l'any 1900.

Edifici de planta irregular construït en el segle XVI. Façana dividida en tres plantes, la baixa fa la funció de sòcol de la principal, que presenta una galeria de cinc arcs rebaixats a la qual s'obren cinc portals coronats per frontons romputs. Devora hi ha una capella gòtica, modificada el segle XVIII.

4.14. LA PLACA DE LA DRASSANA

Lloc on abans es construïen i reparaven les embarcacions. Actualment ha perdut aquesta funció. Ara hi trobam una estàtua central que representa Jaume Ferrer, navegant mallorquí del segle XIV, obra de Joan Grauches.

5. TEMPORALITZACIÓ

- 10.00 h. Trobada amb el monitor a la casa de l'Almoina (vora la Seu).
Presentació de l'activitat. Inici de la visita.
- 11.00 h. Aturada a l'hort del Rei per berenar.
- 11.15 h. Seguim amb l'itinerari, que acaba entorn a les 12.30 hores.

6. ASPECTES PRÀCTICS PER REALITZAR L'ITINERARI

- El professor s'ha de responsabilitzar durant l'activitat del seu grup/classe.
- Es facilitarà als alumnes un plànol amb el recorregut que es farà.
- L'activitat s'ha de realitzar amb el grup/classe. Si s'agrupen diverses classes han de ser sempre del mateix nivell i no han d'excedir de 35 alumnes.
- El transport és a compte del centre escolar.
- Cal dur berenar, aigua i el vestuari adequat al dia i l'estació de l'any.
- Si no podeu realitzar l'activitat i heu d'anul·lar-la, avisau-nos com més aviat millor.

7. SUGGERIMENTS METODOLÒGICS PER AL PROFESSOR

- 1.- Programar l'itinerari no com una experiència aïllada, sinó com una activitat més dins la programació general del curs. És molt important per a un bon aprofitament de l'activitat la preparació prèvia i el treball posterior així com relacionar els continguts nous que poden aprendre's en el transcurs de la preparació prèvia i de la realització de l'itinerari amb altres continguts ja treballats a la classe i també amb altres sortides que s'hagin fet.
- 2.- Motivar els alumnes respecte de l'activitat que realitzaran, per potenciar la seva participació i el seu interès.
- 3.- Fer participar els alumnes en la presa de decisions informant-los dels objectius, els continguts i les activitats de l'experiència, preparant el material necessari, discutint i reflexionant conjuntament. També es poden organitzar alguns grups d'investigació a partir dels quals canalitzar un treball paral·lel a l'itinerari, amb la intenció de servir de suport a altres activitats de classe.
- 4.- Tenir en compte que l'itinerari es pot tornar a realitzar sense monitor, i que això permetrà ampliar i aprofundir en altres aspectes.
- 5.- Realitzar un treball coordinat amb altres companys de cicle, per possibilitar una major incidència en l'aprenentatge dels alumnes.
- 6.- És important recordar la vivència de la sortida "a posteriori" per reforçar els conceptes i les actituds apresos. El professor pot idear activitats, treballs, exposicions, intercanvi d'opinions i d'experiències... El professor també pot fer algunes activitats per conèixer les concepcions dels nins sobre determinats aspectes que es veuen a l'itinerari. Per a això es pot plantejar la preparació de manera imaginativa, fent dibuixos, murals del nucli històric, textos lliures, recerca d'informació complementària o col·loquis sobre la idea que tenen els nins de la seva ciutat.
- 7.- Heu de recollir el material didàctic amb una antelació mínima de 15 dies per poder preparar l'itinerari.
- 8.- Us agrairíem que ens enviàssiu material didàctic treballat per l'alumne, treballs complementaris, els vostres suggeriments i les vostres crítiques.
- 9.- La bibliografia i els vídeos són a la vostra disposició en préstec al Servei de Documentació i Préstec d'Educació (tel 971 44 94 28).

8.BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE PALMA(1994).- Els barris de Palma. Ed. Promomallorca. Palma.
- ALEMANY, L. (1994).- Paisatges de la ciutat. Palma.
- ALOMAR, G. (1970).- Guillem Sagrera. Blume Barcelona..
- ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1882).- La ciudad de Palma: las Baleares descritas por la palabra y el grabado. Ed. Luis Ripoll. Palma. 1981.
- DURLIAT, M. (1967).- El arte catalán. Juventud. Barcelona.
- DURLIAT, M. (1989).- L'art en el regne de Mallorca. Editorial Moll. Palma.
- GAMBÚS, M. i MASSANET, M. (1987).- Itinerarios arquitectónicos de las Islas Baleares. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear.
- GARRIDO, C ; MIRALLES, E.(1996).- Guía del patrimonio. Recorridos culturales de las Islas Baleares. El Día del Mundo. Palma.
- JANER MANILA,G. (1981).- La Ciutat de Mallorca. Ajuntament de Palma. Palma.
- JANER MANILA,G. (1981): Història de l'illa de Mallorca. Moll. Palma.
- JANER MANILA,G. (1988).- Palma, la ciutat i les ombres. La Caixa, Palma.
- LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura. Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears. Palma.
- MAS QUETGLAS. (1998).- Història de la Ciutat de Palma. Moll. Palma.
- MUNTANER, J. (1989).- Bosquejos de la Ciudad de Palma. Ajuntament de Palma. Palma.
- PICORNELL, C.; RÍOS, P.; SUREDA, J. (1989).- Conèixer Palma. Col·lecció Palma Ciutat Educativa, núm.1. Ajuntament de Palma. Palma.
- SEBASTIÁN, S. (1969).- El programa pictòric de la Catedral de Palma. Mayurqa, II: 3-18.
- VALERO MARTÍ, G. (1993).- Itineraris pel centre històric de Palma. Col·lecció Palma Ciutat Educativa, núm. 21. Ajuntament de Palma. Palma
- VALERO MARTÍ, G. (1995).- Palma, ciutat de llegenda. Ed. La Foradada. J.J. Olañeta Editor. Palma. 2a edició.
- VALERO I MARTI, G ; LÓPEZ I SASTRE, M. P. (1999) – Palma, ciutat de poesia. Col·lecció Palma Ciutat Educativa núm, 41. Ajuntament de Palma.

9. SELECCIÓ DE TEXTOS

TEXT 1. L'ENTRADA A PALMA

A recés de la més ampla de les badies de l'Illa, sobre una planura ondulada, entre la petita serra de Na Burguesa vers el Ponent, i Sa Marina de Lluçmajor -eixuta i aspra- a Llevant, Palma, la ciutat de Mallorca, s'escampa suaument sobre les sinuositats del terreny que davalla amb amorosa lentitud al mar.

Oberta a llebeig, de la badia s'alça sovint un ventijol amable que acaricia la pell amb profunda tendresa, una brisa amatent que s'alça del mar i arrissa les ones.

Diuen que en temps remots, els turons sobre els quals s'assenta la ciutat eren coberts de dunes. L'alga s'amuntegava sobre les platges i els prats de Sant Jordi, plens de joncs i canyet, arribaven al mar. Eren zones humides, salobrars i albuferes que, en venir l'hivern, s'omplien d'ocells migratoris: ocells de cames llargues que els permetien moure's amb facilitat entre els joncars, el bec prim, llargarut, més apte per punyir entre el fang i recaptar l'aliment: juies i fotges, sebel·lins i flamencs, agrons i ànecs...

Ningú no coneix el lloc d'on procedien els primers habitants d'aquestes terres, ni qui eren, ni què vingueren a cercar-hi a l'illa remota, ni com es governaven entre ells, ni a quin déu dirigien el seu plany o la seva gratitud.

La badia va ésser, segurament, el refugi de les naus dels mercaders antics, quan les ones s'alçaven i la maror creixia -badies i cales són refugis naturals, el dia en què la mar va moguda-. I on la naturalesa fa un refugi per a les naus, l'home sol fer-hi la seva vivenda.

Aquí s'establiren, probablement, els primers habitants de l'Illa: gent mediterrània i mercadera, que cultivava la terra, caçava i pescava, construïa les cases de pedra i voltava els poblats de murades. Aquella gent va aprendre de defensar-se i de fabricar armes de bronze i de coure. Retien culte als bous i celebraven festes solemnes en el seu honor.

Possiblement, aquells primitius pobladors s'establiren prop del turó de la Seu, perquè des d'aquell lloc els era fàcil estendre la mirada vigilant sobre les aigües i controlar l'arribada de les naus, tant si eren de mercaders com de pirates".

JANER MANILA, G. (1988): Palma, la ciutat i les ombres: 9.

TEXT 2. LA CIUTAT DE PALMA

Cuando, navegando en alta mar, se arriba a la amplia bahía de Palma, particularmente si de viene del Oeste, van emergiendo en la lejanía, de un modo paulatino, encantadoras e inmóviles, las torres, después las doradas murallas y finalmente las casas asentadas en la ribera de la capital de la Baleares. Un alto cerco de montañas de un azul de zafiro le sirven de fondo, con su silueta fuertemente diseñada en el éter celeste, formando en conjunto un radiante cuadro. Altivas se levantan las grises cumbres, rompiéndose en oscuros valles, de modo que luces y sombras se combinan en una armonía feliz. A la izquierda orlan la verde llanada dos series de molinos de viento que, vistas desde el mar, semejan las extendidas alas de un blancor deslumbrante, de una gigantesca y fantástica ave. Existen muy pocas ciudades en el mundo que ofrezcan, al forastero que a ellas llega, una fisonomía tan amable, pues en muy pocas se combinan, como aquí, la forma y el color para producir un efecto tan armonioso.

ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1981).- La ciudad de Palma: 3.

TEXT 3. LA VISIÓ DE PALMA

La gran ciutat de Palma que tinc davant és una prodigiosa meravella de colors esvaïts per l'aigua.

Josep Pla

TEXT 4. EN JAUME I

Després de la conquesta catalana, fou necessari reconstruir-la, la ciutat: restaurar les murades i refer els edificis que havien restat mig derrocats. El rei en Jaume I encomanà les obres de reconstrucció i d'ampliació del palau dels valís musulmans, l'antiga fortalesa de l'Almudaina, a Mestre En Pere Salvà, i el convertí en residència reial.

El palau de l'Almudaina, tancat de murs flanquejats per torres de planta quadrada entre les quals sobresurt la torre de l'Àngel, la figura del qual féu l'escultor de Perpinyà Francesc Camprodó, és un conjunt arquitectònic de bellesa antiga i noble estructura. A la part de ponent del palau, hi trobam, entre l'antiga murada de la ciutat i la façana meridional de l'Almudaina en el mateix espai on hi havia un jardí de tarongers, fassers i llimoneres, l'actual Hort del Rei. Allí s'hi conserva l'esplendorós arc del segle XI que servia d'entrada a les naus que arribaven fins a l'alcàsser musulmà.

La Seu de Mallorca, com una grandiosa nau vora el mar, és la més gran edificació del gòtic mallorquí. La seva construcció va iniciar-se vers l'any 1230 amb marès de les pedreres de Felanitx, Campos, Calvià i Santanyí. Les obres de la Seu duraren molts d'anys, més de dos o tres segles, i la seva magnificència arribà a projectar-se en les corrandes populars. La gent cantava, encara fa poc temps:

No hi ha vila com Ciutat
ni barca com es Correu
ni capellà com el Bisbe
ni parròquia com la Seu.

En la construcció de la Seu hi treballaren els Mestres majors: Mestre en Jaume Mates i Mestre en Guillem Ses Oliveres en el segle XIV: Mestre en Pere Massot, Mestre en Llorenç Tosquella i Mestre en Guillem Sagra, en el segle XV i encara al segle XVI mestres de la família dels Sagra i dels Vilasolar.

JANER MANILA, G. (1988).- Palma, la ciutat i les ombres: 35.

TEXT 5. ELS CANVIS DE LA CIUTAT

Després de la Conquesta la ciutat conegué un nou canvi. L'arribada de catalans i aragonesos, amb una religió i una cultura diferents de les islàmiques, significà la integració de Mallorca en el món medieval cristià. La resta de població musulmana que havia fugit a les muntanyes tornà a la ciutat, i s'adaptà a la nova forma de vida però mantenint molts dels seus costums.

De fet no hi hagué una transformació radical, sobretot a l'estructura urbana de la ciutat, la qual es mantingué dintre el mateix perímetre de l'etapa musulmana, sense produir-se cap altre creixement significatiu fins els segles XIX i XX. En canvi, la renovació arquitectònica dels edificis, civils, religiosos i populars, fou pràcticament total, fins el punt de no quedar quasi res de l'anterior etapa. Tan sols el tram dels carrers ha perdurat, en molts casos, fins a l'actualitat.

Ja durant el regnat de Jaume I es començaren molts dels edificis d'estil gòtic que encara avui es conserven. Però fou el rei Jaume II qui més va impulsar les noves construccions, a més de promoure les "ordinacions", vertaders plans urbanístics per a la creació de nous pobles a l'interior de l'illa. Les obres més importants que es feren al llarg del s. XIII i XIV foren:

- el Palau del Valí musulmà fou convertit en palau i residència reial. Jaume II en féu iniciar les obres de reconstrucció i d'ampliació, i en el seu interior es va fer la capella de Santa Anna
- també fou Jaume II qui va fer construir el castell de Bellver

- als llocs on hi havia mesquites s'aixecaren esglésies o convents. Així a darrere de la mesquita Major començaren les obres de la Seu, catedral de Mallorca, obres que no finalitzaren fins al s. XVI”.

PICORNELL, C.; RÍOS, P.; SUREDA, J. (1989).- Conèixer Palma: 37.

TEXT 6. CIUTAT DE MALLORQUES

Els mestres que imaginaren la Seu de la ciutat de Mallorca la varen concebre lluminosa i clara, d'espais plens d'esplendor, de penombres i de jocs de llum. La vida, emperò, dels ciutadans havia canviat. Ciutat s'havia convertit en un gran centre comercial mediterrani, on s'aturaven les naus dels mercaders que trescaven el mar de port a port.

Els mercaders de la ciutat s'organitzaren amb la finalitat de protegir i regular el comerç. L'any 1426 contractaren el Mestre en Guillem Sagrera perquè construís, en quinze anys, sa Llotja de la Mercaderia per vint-i-dues mil lliures; però el Mestre Sagrera hagué d'afegir-hi diners de la seva butxaca i partí cap a Nàpols on el rei n'Alfons el Magnànim l'havia cridat perquè hi dirigís les obres del Castell Nou. A la façana principal de Sa Llotja, la que dóna a llevant, l'Àngel de la Mercaderia, sobre el portal, d'una bellesa subtil i delicada.

JANER MANILA, G. (1988).- Palma la ciutat i les ombres: 36.

TEXT 7. LA SEU

Ocupant una situació excepcional, sobre els penyassegats on s'assentà la ciutat romana, la catedral és una de les fites de la façana marítima de Palma. El seu origen és immediatament posterior a la conquesta catalana, quan es convertí en temple cristià la mesquita situada davant l'alcàsser de l'Almudaina, però la seva construcció no començà fins al principi del segle XIV.

La part més antiga correspon a l'absis, un volum format pel prebiteri actual –la Capella Reial- rera el qual s'eleva la capella de la Trinitat. Marcel Durliat atribueix aquesta obra a Ponç Descoll. També s'ha datat en aquesta primera època la base del campanar, a la plaça de l'Almoina, possiblement construït seguint l'orientació de l'antiga mesquita.

A mitjan segle XIV es decidí augmentar l'alçària del temple conservant la part construïda com a presbiteri. Amb aquesta decisió -que convertí l'hipotètic projecte primitiu d'una nau en un de tres- es fixaren les proporcions definitives de la Seu i els trets característics de l'interior: el protagonisme de la llum, degut a la gran rossassa situada sobre l'absis aprofitant l'augment d'alçada i als finestrals oberts a cada canvi de nivell de la secció transversal, i la sensació de lleugeresa de tota la construcció, sensació accentuada per l'esveltesa dels pilars.

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura: 32.

TEXT 8 . LA SEU

L'artista que la va crear es devia inspirar en els penyals que s'alcen en aquestes costes, i va voler fer un gran penyal místic (...). No sembla que l'hagués construïda: sembla que fos un mont de pedra i l'hagués anat cisellant, deixant en el bloc cresteries, i finestral i suports, com qui esculpeix una estàtua i l'hagués deixada en aquell cim perquè el sol vingués a besar-la totes les hores del dia, i l'omplís de roentors i l'encengués com una flama cada vespre, al baixar a la posta, i que no en tingués prou de fer-ne una: que l'hagués creada prop del mar perquè n'emmirallés una altra, ferma i massissa la de dalt, ondulada i vibrant la de l'aigua.

(Santiago Russinyol)

Extret de JANER MANILA, G. (1988): Palma, la ciutat i les ombres: 35-36.

TEXT 9.- LES ETAPES DE LA SEU

De todos los edificios de la ciudad ninguno hay que pueda ser comparado a la Catedral, ni por su grandeza, ni por su situación. Mucho antes de llegar a Palma lo primero que se divisa desde alta mar es la oscura mole de la Catedral. Fue edificada en el mismo sitio donde se levantaba la mezquita principal, comenzándose las obras inmediatamente después de la Conquista, o sea en 1230. Es seguro que Don Jaime el Conquistador pudo ver terminada la Capilla Real, como lo demuestra, entre otras cosas, que las claves de dicha capilla lleven sus armas. La construcción experimentó algunas interrupciones y progresó lentamente debido a circunstancias políticas, hasta la muerte de Jaime III. Sin embargo, está probado que en el año 1375 ya se estaba en la segunda capilla, incluso las naves laterales, y que en 1380 se terminaron las bóvedas de toda la nave central. El resto se fue construyendo con más lentitud y hasta 1560 no se levantó la fachada. Como el viejo portal principal fue destruido hubo necesidad de reconstruirlo, lo que se verificó en 1601.

A. L. SALVADOR (1882).- La ciudad de Palma: 132-133.

TEXT 10.- LA CASA DE L'ALMOINA

Adosada a la torre de la Catedral es troba aquesta casa coneguda amb el nom de casa de l'Almoïna ja que allà es repartien les almoïnes entre els pobres a la sortida de missa. També era coneguda com la casa de les escoles, perquè s'hi realitzaven activitats d'ensenyament.

Tot i les seves petites dimensions presenta una façana que és un dels exemples més interessants del gòtic civil mallorquí per tal com reflecteix el moment de transició cap al Renaixement.

L'aparença medieval de les obertures –arc ogival d'entrada i finestres conopials de la planta noble- no pot amagar l'esperit renaixentista manifest en l'equilibri i la simetria de la composició general. D'aquesta se n'ha assenyalat la seva ascendència italiana i concretament la semblança amb un balcó realitzat per G. Sagrera al Castel Nuovo de Nàpols, aspectes que conjuntament amb la decoració dels buits i la data (1529) que figura sobre la clau de l'entrada, permeten atribuir l'autoria de l'edifici a qualche deixeble de Sagrera que hagués treballat en aquell país.

A l'interior, la planta baixa es destinava a oratori i la primera a biblioteca capitular, que conserva un enteixinat prolícol també d'influència italiana. Actualment serveix de vestíbul al Museu de la Catedral.

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura: 61.

TEXT 11. EL CAMPANAR DE LA SEU

Junto al Portal de la Almoina, adosado al quinto contrafuerte, está la torre campanario, dividida en tres cuerpos separados entre sí por repisas sostenidas por ménsulas. El cuerpo superior está a su vez dividido en tres fajas y los dos inferiores en cuatro, marcadas por unas molduras salientes. El cuerpo superior tiene, a cada lado, tres series de tres ventanas góticas cada uno y encima una construcción inacabada rodeada por una baranda. La escalera de la torre tiene dos peldaños más que los días del año. En el cuerpo superior y unidos a los muros en que se abren las ventanas antes mencionadas está el andamiaje que sostiene las campanas. De éstas hay una muy grande y ocho más pequeñas, siendo todas de la época del Renacimiento. La mayor es conocida por el nombre de Aloy y pesa 111 quintales mallorquines, o sea 4.440 kilogramos. De las demás, ordenadas según su tamaño, hemos de mencionar las siguientes: Bárbara, Antonia, Mitja, Nueva, Tercia, Maitines, Prima y Picarol.

L. SALVADOR (1882).- La ciudad de Palma: 138-140.

TEXT 12. EL DRAC DE NA COCA

El Drac de na Coca dona vida a una de les llegendes ciutadanes de més fama i impacte del segle XVII. Es tractava d'un gran rèptil que espantà la ciutat, des del Call fins a la Portella. Possiblement arribà a l'illa en el llast d'arena d'alguna embarcació de comerç llunyà. S'instal·là en el laberint de clavegueres d'aquesta zona de ciutat i, segons testimonis atemorits, sortia de nit a la recerca de víctimes amb les quals s'alimentava. Fou capturat i mort pel capità Bartomeu Coch, d'Alcúdia, de qui el drac agafà el nom, en una típica feminització.

El drac, embalsamat, quan l'any 1677 morí el capità Coch, passà als seus hereus, els Rosselló. Aquests, ja a l'actual segle, el donaren al Museu Diocesà, on encara es conserva. Els Rosselló l'exposaven en el pati de la seva casa de la plaça de santa Eulàlia cada dia 31 de desembre.

Una curiosa escultura, encimbellada en el cantó de la façana de l'edifici neogòtic situat vora el palau episcopal, i el cos embalsamat del proper Museu Diocesà ens en recorden la llegenda.

VALERO MARTÍ, G. (1993).- Itineraris pel centre històric de Palma: 40.

TEXT 13. EL PALAU DE L'ALMUDAINA

Antic alcàsser islàmic i peça fonamental del front marítim de Palma, l'edifici actual és un conjunt arquitectònic configurat a partir de dos tipus d'actuacions. D'una banda les transformacions i ampliacions del nucli original realitzades al llarg de la història, que fan de l'edifici un document d'arquitectures de diferents èpoques. De l'altra les restauracions realitzades des del XIX fins l'actualitat.

L'alcàsser original s'inicià al principi del segle X, amb la incorporació de les Illes a l'emirat omeia de Còrdova, i es construí ocupant part del recinte romà de Palma. Aquest alcàsser estava format per un recinte emmuradat i un edifici de planta rectangular, amb torres als angles i a cada un dels costats llargs, situat al cantó sud-oest del recinte.

Després de la conquesta catalana, l'alcàsser s'amplià per habilitar-lo com a residència dels reis de Mallorca. El director de les obres va ser Ponç Descoll, arquitecte rossellonès, que també treballà al Castell dels Reis de Mallorca a Perpinya, amb el qual l'Almudaina té moltes semblances. En la reconstrucció es conservà la fortalesa islàmica, ampliant-la amb altres tres cossos que defineixen un quadrat dins del perímetre original. Al mig, formant dos patis, s'hi construí la capella de Santa Aina, semblant a la de la Santa Creu de Perpignà. A l'exterior, la intervenció més important va ser la construcció dels miradors entre les torres àrabs.

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura: 22.

TEXT 14. LA HISTÒRIA DE L'ALMUDAINA

El palacio real, antiguo Alcázar y hoy Capitanía General, se levanta en el sitio más bello de toda la ciudad, dominando por una parte el mar, y por otra, la entrada principal de la misma. Los edificios que lo forman datan del final del siglo XIII. Jaime II, coronado el 12 de septiembre de 1276, determinó edificar una nueva residencia para los monarcas del recientemente creado Reino de Mallorca, sobre las ruinas del viejo palacio árabe de los Mujahid y Beni-Ganiyas, comenzando enseguida los trabajos que continuaron con gran actividad en 1281-1282, durante los cuales el rey Jaime II habitó provisionalmente en el palacio del Obispo. Los acontecimientos políticos que siguieron ocasionaron la interrupción de las obras; el rey de Aragón Alfonso III ocupó en 1285 el reino de su tío. Su hermano y sucesor Jaime II de Aragón visitó Mallorca en agosto de 1291 y gracias a las gestiones del Papa devolvió el reino a su tío Jaime II de Mallorca en 1298, quién continuó y terminó en los doce años siguientes el palacio real. Actualmente este Alcázar conserva poco, exteriormente, de su antiguo esplendor. La construcción de las nuevas fortificaciones lo han alejado del mar, siendo así que, tanto durante la dominación árabe como en tiempo de los primeros reyes cristianos de Mallorca, tenía el mar a sus pies, y por otro lado el agua de la Riera, cuyo curso atravesaba entonces la ciudad, como ya hemos dicho. Los torreones saledizos han sido reformados uniendo sus caras externas por muros lisos; balcones del Renacimiento han sustituido las pocas ventanas medievales, haciendo perder al edificio todo su carácter, y hasta la fina y alta torre del Angel fue desmontada hasta su segundo cordón a causa de haberse dejado sentir en Mallorca, en 1756, una débil sacudida sísmica, al año de haberse producido el terremoto de Lisboa. En 1851, siendo Capitán General el general Cotoner fue demolida todavía más, bajo la impresión del miedo experimentado por la población de Palma, el 15 de mayo de dicho año, a consecuencia de un débil terremoto. El Angel de Bronce que servía de veleta fue colocado entonces encima de una pilastra baja, pareciendo actualmente que se asoma por encima de una chimenea.

A. L. SALVADOR (1981).- La ciudad de Palma: 32-33.

TEXT 15.- L'ÀNGEL DE LA TORRE DE L'ALMUDAINA

La imatge de l'àngel-penell de la torre de l'homenatge del palau de l'Almudaina fou realitzada per l'escultor rossellonès Antoni de Camprodon, l'any 1310, per ordre del rei Jaume II. L'àngel llueix una llarga túnica i aguanta una creu trevolada en la mà esquerra, amb un escut en el pit amb la inscripció *Et Verbum caro factum est* (I la paraula de Déu s'encarnà). Assenyala la direcció del vent amb el braç dret i el dit índex estirats. Té una estructura de fusta de poll folrada de planxa de bronze. Conten les cròniques que el rei mallorquí posà molt d'interès en aquesta imatge, per la qual cosa féu que li duguessin l'angelot –així l'anomenen- a la vila de Sineu, on residia aleshores Jaume II, per tal de donar-li el vist-i-plau. Pel que fa a la torre, la seva alçada fou rebaixada en dues ocasions, en 1756 i en 1851, en ambdós casos per por als efectes dels terratrèmols; en les reformes dels anys seixanta d'aquest segle fou novament alçada.

Potser que aquesta imatge configuri d'una de les primeres representacions de l'Àngel Custodi del Regne de Mallorca, que protegia en època medieval la nostra illa i el seu regne. També era anomenat l'Àngel de la Pàtria, i la festa se celebrava el dilluns després de la vuitada de Pasqua, que posteriorment deixà pas al diumenge de l'Àngel. La festa de l'Àngel era a finals de l'Edat Mitjana una de les quatre més importants que se celebraven a Mallorca. S'organitzava una processó, amb entremesos i amb un clergue que representava l'Àngel: un síndic s'encarregava de la festa, i era anomenat angeler.(...)

Al llarg del segle XVII la festa de l'Àngel i el seu patrocini decaigué. Com a colofó de l'oblit que gairebé envoltava l'antic patró custodi del regne, l'any 1894 amb l'incendi de l'Ajuntament, es cremà la pintura que representava l'àngel.

Una expressió ciutadana diu “és com l'Àngel del Palau”, locució que es refereix al caràcter canviant d'una persona, com l'àngel-penell, que varia segons d'on bufa el vent.

VALERO, G. (1996). Palma, ciutat de llegenda: 292.

TEXT 16. L'ALQUIMISTA JAUME DE LUSTRAC

Entre els anys 1395 i 1399 l'alquimista occità Jaume de Lustrac ocupà la part superior de la torre de l'Àngel del palau de l'Almudaina, on el rei Joan I li havia permès d'instal·lar el seu taller d'alquímia.

Lustrac, un reconegut mestre en alquímia, tenia com objectiu aconseguir l'anomenada gran obra, és a dir, per una banda, acabar amb èxit la recerca de la pedra filosofal, element que era capaç de transmutar els metalls baixos en plata i or. La segona empresa de la gran obra era destil·lar l'elixir de la llarga vida, panacea universal capaç de restaurar la joventut i de perllongar la vida indefinidament. Sembla que els vells murs del castell reial no aportaren l'èxit a l'alquimista, qui en 1399 perdé el favor del rei Martí i hagué de retirar, fracassat, els seus matraços, retortes i altres atuells de laboratori, propis d'un mestre major en alquímia. Fins fa pocs anys existia encara un forn situat en la part baixa de la torre que era identificat, equivocadament, com un dels elements de treball de l'alquimista.

Algunes fonts ironitzen argumentant que no només no trobà el metall preciós sino que s'endugué l'or que el rei li havia donat per comprar els materials.

VALERO, G. (1996).- Palma, ciutat de llegenda: 294.

TEXT 17. PERE MARTINES A LA TORRE DE L'HOMENATGE

Pere Marines (Barcelona/Aragó, primera meitat sXV- Palma 1463), fou frare dominicà i escriptor. El setembre de 1463, durant la guerra de Catalunya contra Jaume II, la nau del dominicà ferm partidari del príncep Carles de Viana, enfrontat aleshores al seu pare, Joan II, fou capturada per embarcacions mallorquines que es mantenien fidels a Joan II. Pere Martines fou empresonat a la torre de l'homenatge del palau de l'Almudaina, temps durant el qual escriví l'obra *Mirall dels divinals assots*, a més de diverses poesies, algunes de les quals feien referència al seu empresonament i als turmets que patia. Pere Martines fou condemnat a mort. Per executar-lo, li posaren al cap un bacinet de ferro roent, és a dir, un casc de ferro candent pel foc, i el tiraren a la mar amb una pedra fermada al coll.

VALERO, G.; LÓPEZ I SASTRE, M.P. (1999).- Palma, ciutat de poesia: 102.

TEXT 18. L'HORT DEL REI

La zona ajardinada del **Hort del Rei** permite contemplar las perspectivas más espectaculares de la Almudaina. Descendiendo por las escaleras que conducen al Parc de la Mar se contempla el magnifico arco de las atarazanas de la época islámica, durante mucho tiempo integrado en la muralla. En esta zona estuvo el huerto real, con palmeras, cipreses, naranjos, verduras, hortalizas e incluso animales, incluyendo las especies salvajes que eran regaladas al rey, como leones, osos o lobos. En 1880, el Real Patrimonio vendió estos terrenos, donde se construyeron un circo – luego el Teatro Lírico-, el hotel Alhambra y el Café Riscal. En 1967, todos los solares fueron expropiados por el Ayuntamiento, se destruyeron las edificaciones y se habilitaron lo que hoy son los jardines de l'Hort del Rei. Allí se encuentran entre fuentes de estilo árabe, obras escultóricas como el *Foner balear* de Llorenç Rosselló, la *Jónica* de Josep Maria Subirachs, el móvil *Nancy* de Alexander Calder y, ya en la calle Conquistador, el *Personatge* de Joan Miró.

GARRIDO, C. (1995).- Guía del patrimonio: 20.

TEXT 19. MONUMENT A RAMON LLULL

Nascut a la ciutat de Mallorca l'any 1235, els seus pares s'havien establert a l'illa després de la Conquesta. La tradició diu que fou fill tardà que havien esperat llargament (...)

La llegenda ha tenyit el seu naixement d'una misteriosa, màgica bellesa. També diu que, en una casa de una casa situada en una cantonada de la plaça Major, s'hi podria sentir, per la seva finestra, una olor delicada com l'aigua de flors. La gent afirmava que aquella cambra era la mateixa on s'havia convertit, després que li comparegués per tres vegades l'imatge de Jesús Crucificat, de nit, mentre componia una cançó a una de les seves amants (...)

Diu la llegenda que la conversió succeí un dia en què perseguia una dama per la qual sentia un amor enfollit. Entrà dins l'església de Santa Eulàlia amb el cavall, la dama es descordà el vestit i li mostrà els pits malalts, cangrenats. Llavors va comprendre que havia de dirigir el seu amor cap a Déu: *Jo soc estat foll* – escriu en el llibre de Contemplació – *del començament de mos dies d'entro a trenta anys passats*.

Entre les ombres de l'església, hi podeu sentir encara avui les petjades de la dama dels pits nafrats. I si mirau de primcompte el portal a través de la cortina – haurà d'esser un dia d'estiu – potser sentireu la màgica presència del cavaller enamorat, la remor del cavall, el trespoleig de la gent de la plaça, espantada de veure la intrèpida gosadia del galant.

G. JANER MANILA (1988).– Palma, la ciutat i les ombres: 45.

TEXT 20. RAMON LLULL

Ramon Llull (Palma 1232/35-7 ca. 1316) fou preceptor del futur rei de Mallorca Jaume II. Els trenta anys tingué una crisi espiritual que l'induí a emprendre una impressionant activitat d'escriptor, predicador y missioner. El 1276 creà l'escola missional de Miramar. Segons la tradició, mort després d'esser lapidat a Bugia.

A l'inici del passeig de Sagrera es troba el monument que la ciutat de Mallorca aixecà en honor del seu més gran fill, Ramon Llull. L'escultura de bronze és obra d'Horacio de Heguía, i data de l'any 1967. La base que sosté l'escultura reproduïx alguns versicles en les tres llengües vehiculars usades pel Doctor Il·luminat. L'escrit llatí reproduïx un dels proverbis de Llull, mentre que el text català és un versicle de *L'amic e Amat*, composició en prosa poètica integrada dins la novel·la *Blanquerna*.

*“Justitia
procuram pacem
et
injuria bellum,
humilia verba
sunt multii pacis
et
superba belli (1)*

(Liber proberbiorum P. III Cap. LIII)

(1) “La justícia procura pau i la injúria, guerra. les paraules humils són nuncis de pau i les supers de guerra”.

*“Amor
és aquella cosa
qui los francs
met en servitud
e a los serfs
dóna
llibertat”*

(Llibre d'Amic e Amat, 295)

VALERO I MARTI, G; LÓPEZ I SASTRE, M.P (1999).- Palma, ciutat de poesia: 107.

TEXT 21. PORTA DE LA GABELLA DE LA SAL

L'arc del carrer del Mar, anomenat de la Gabella de la Sal o de l'Almodí, per la proximitat d'aquest antic establiment comercial, característic de la ciutat mercantil medieval i moderna, formava part de la porta del quart recinte de murades, l'origen del qual es remunta al segle XII, a l'època musulmana. Mostra dos arcs rebaixats que sostenen una volta també rebaixada, i un tercer arc, que mira al carrer de la Mar, que és apuntat.

La gabella o almodí de la sal era un impost d'origen medieval, desaparegut en el segle XIII, que gravava la compra d'aquest producte. A Palma, el comerç de la sal i el pagament del seu import es centralitzava en les dependències del carrer de la Mar, des de fa temps ocupades pel parc d'artilleria. De l'actual quarter destacam el portal de mig punt adovellat, coronat abans de 1907 amb un escut de la Universitat de Mallorca, que fou substituït pel militar actual; a la dreta es conserva una finestra geminada. Aquestes dependències es trobaven situades molt aprop de les instal·lacions portuàries per on arribava la mercaderia.

VALERO I MARTI, G. (1993).- Itineraris pel centre històric de Palma: 208.

TEXT 22.- ESGLÉSIA DE SANT JOAN DE MALTA

L'església actual és fruit d'una reconstrucció del segle XVIII; reformada a mitjans d'aquest segle, que substituï un antic oratori i dependències de l'ordre de Sant Joan de Malta construïdes en el segle XIII. Des de 1835 pertany a l'orde dels pares Teatins.

Es tracta d'una església barroca que mostra ja la progressiva influència del classicisme italianitzant, visible tant en els alçats interiors de la nau, com en la façana. La planta respón al model de una nau única amb capelles laterals, (...) La coberta de la nau i de les capelles és de volta de canó amb llunetes.

La façana principal s'estructura mitjançant una quadrícula, marcada per les pilastres i les motlures, rematades per un frontó. La portada ha perdut la importància, com a lloc on es concentrava la decoració, que tenia a les esglésies tradicionals i s'inscriu dins d'un arc de mig punt que respon a la composició general de la façana. Els seus motius són també clàssics: pilastres i un entaulament sobre el qual hi ha una imatge de Sant Joan més antiga que l'església.

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura: 92.

TEXT 23.- LA LLOTJA

Cadascuna de les quatre torres angulars de l'edifici de la Llotja presenta una gran imatge escultòrica que correspon a un sant. Lamentablement en manca una, la que representa sant Nicolau, perduda durant el segle passat. Aquestes imatges ocupen la part central de la torre corresponent. Tenen la particularitat que l'escultura de cada sant s'orienta cap a punts de referència coincidents amb els temples de que són titulars les imatges: la de la torre sud-oriental representa santa Clara, orientada aproximadament cap al convent i església homònims. La de la torre nord-oriental representa sant Joan Baptista, directament acarada al proper temple de Sant Joan de Malta, antigament del cavallers santjoanistes o hospitalers. La de la torre nord-occidental representa santa Catalina –amb la rodella del martiri- i, efectivament, mira cap a l'antic hospici de Santa Catalina dels Pobres, que ha donat lloc a l'actual barriada de Santa Catalina. De la quarta torre, la Sud-oriental, ja hem esmentat que hi manca la imatge de sant Nicolau, actualment desapareguda: no obstant això podem completar les referències de les orientacions originals del pla de l'obra, atès que la imatge de sant Nicolau, s'orientava cap el que fou l'esglesia de Sant Nicolau de Portopí.

A més del conegut i esplèndid Àngel de la Mercaderia, que presideix el portal principal de la Llotja, situat al llevant, al portal de ponent hi ha també un conjunt escultòric que presenta una imatge de la Mare de Déu amb un àngel damunt. La posició autènticament malabarista de l'àngel, que mostra els peus aixecats per amunt, ha fet que popularment es conegui l'obra amb el nom de la Mare de Déu del Granot.

Completen aquest important conjunt escultòric encara tres sèries d'imatges: a l'exterior hi ha deu grans gàrgoles que representen animals fantàstics; mentre, a l'interior, en primer lloc, hi ha les representacions dels quatre evangelistes, situades una damunt cada portalet d'accés a les torres. També a l'interior, una sèrie de lleugers àngels tanquen les nervadures dels voltes ogivals, en les corresponents claus de volta.

Precisament una de les gàrgoles mostra un curiós missatge. Es tracta de la gàrgola més occidental de les situades en el lateral nord de la Llotja, en el carrer Llotja del Mar, i es troba, per tant, vora la imatge de santa Catalina. Aquesta escultura representa un gran lleó que en la seva part baixa mostra un filectari amb la inscripció "*Oh com és fret*" (sic). Qui sap si recorden al vianant atent que es troben al bell mig del carrer, sense eixopluc, aguantant les baixes temperatures i la humitat de qualsevol matinada de l'hivern mallorquí.

G. VALERO I MARTÍ (1996). – Palma, Ciutat de Llegendes: 284.

TEXT 24. LA LLOTJA

Antiga seu del Col·legi de Mercaders, la llotja és una de les obres mestres de l'arquitectura gòtica a Mallorca i l'obra principal que realitzà a l'illa Guillem Sagrera. Posterior als seus treballs al Portal del Mirador de la Seu i a l'església de Sant Joan de Perpinyà, i anterior a la seva partida cap a Nàpols on col·laborà en la reconstrucció del Castel Nuovo i realitzà la Gran Sala, la Llotja representa el primer cas conegut en que l'autor assumeix la responsabilitat sencera del projecte i també de la construcció íntegra de l'obra, fins en els seus detalls escultòrics.

Amb la Llotja, Sagrera ofereix la darrera gran obra del gòtic a Mallorca i alhora avança l'equilibri de l'esperit renaixentista. En aquest sentit convé recordar la possible paternitat de Sagrera en la concepció de l'arc de triomf d'entrada al Castel Nuovo napolità, obra ja plenament renaixentista. Però l'edifici sobretot participa d'aquella condició reservada a les obres mestres construïdes en un moment de transició estilística, que en revitalitzar el repertori constructiu que elles clouen –en aquest cas el del gòtic–, el renoven exercint una dilatada influència que, en el cas de Sagrera, es manifestarà en els treballs realitzats pels seus descendents i deixebles al llarg de més d'un segle, a Mallorca i al regne de Nàpols.

Per la seva equilibrada i senzilla composició, l'edifici sempre ha estat molt valorat fins i tot en els moments menys receptius a la sensibilitat del gòtic. (...)

L'edifici és de planta rectangular formant un únic espai on uns pilars sense base ni capitell i amb estries helicoidals que pugen fins a desplegar-se formant el nirvis de les voltes -pilars que de sempre s'han assimilat a la forma de les palmeres- defineixen tres naus de la mateixa alçada en el sentit de l'entrada. Aquesta solució constructiva de les columnes i la seva continuïtat amb els nervis de les voltes de creueria ha estat repetidament imitada com en el cas de la Llotja de València.

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura: 46-47.

TEXT 25.- EL CO·LEGI DE MERCADERS

El *Colegio de Mercaderes*, o sea la corporación de los *Defenedors de la Mercaderia*, como se llamaba, el 11 de marzo de 1426 firmaron un documento público de contrata con el maestro picapedrero *Guillermo Sagraera*, quien se comprometía a continuar y terminar la edificación de la Loja, bajo determinadas condiciones, de las cuales eran las más importantes: que la Lonja sería construida en la forma y arte en que había sido comenzada, terminada según los planos que él había trazado y entregado, acabando la obra hasta la cubierta de las bóvedas en los doce años siguientes, y las torres almenas y obras superiores en otros tres años, todo por el precio de 22.000 libras mallorquinas. La Lonja no fue terminada en el plazo estipulado, pues a principios del año 1449 no estaba todavía acabada. A pesar de lo cual debía estar ya en condiciones de servir a su objeto, puesto que los mercaderes la utilizaban en dicha fecha para sus Juntas y negocios.

La Lonja es un imponente edificio rectangular, de piedra *marès*, con las cuatro aristas flanqueadas por torres octógonas con los contrafuertes también en forma de torres octógonas de dimensiones más reducidas, tres en las fachadas alargadas y dos en las más cortas.

Todas las torres se hallan unidas por una crestería abierta coronada por almenas moriscas. Las torres de las esquinas están protegidas por un tejadillo. Una gran moldura en declive corta horizontalmente los muros, dividiéndoles, en cierta manera, en dos partes, menos en la fachada principal donde corre por encima de la puerta mayor. Las aberturas se encuentran siempre por debajo de la moldura dicha, y son un portal y dos ventanales en la fachada que corresponde a la Plaza de la Lonja, lo mismo que en la fachada opuesta que da al jardincillo de la misma Lonja; la fachada lateral que da a la calle tiene dos portales, y la que mira al mar dos grandes ventanales. La fachada principal es la que da a la Plaza de la Lonja, ocupando el tímpano del precioso portal un ángel; el portal que se abre al jardín es también muy bello, aunque no tan rico como el principal y en el tímpano lleva una estatuilla de la Virgen María sobre la cual vuela un ángel. El doble portal que da a la calle es más sencillo. Los dos grandes ventanales que se abren hacia el mar se apoyan en el talud que sirve de antepecho y están formados, cada uno, por tres pequeños arcos.

En las cuatro torres que flanquean el edificio hay estatuas de santos, sobre finas columnas que sostienen las repisas, cada una con una figura esculpida; las estatuas van cobijadas por un doselete gótico. De los contrafuertes o torres pequeñas emergen gárgolas representando animales fantásticos”.

ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1981).- La ciudad de Palma: 53-56.

TEXT 26.- PORTA VELLA DEL MOLL

La seva ubicació original era al final de l'avinguda Antoni Maura, poc abans del monument a Ramon Llull. Constituïa el principal accés a la ciutat per via marítima. Quan les murades foren enderrocades es traslladà a l'actual situació. Avui només ens ha arribat l'arc d'entrada. Han desaparegut les dues torres cilíndriques que l'emmarcaven.

L'estructura de la porta és constituïda per dos brancals i un arc de mig punt encoixinats. El perímetre exterior és definit per dues pilastres laterals i un entaulament superior que conté una inscripció molt deteriorada.

A la clau de l'arc hi ha una imatge de La Immaculada Concepció, que respon a la moda contrareformista de l'època. Als carcanyols (espais angulars sobre l'arc) hi ha sengles relleus d'àngels portadors de filacteris que contenen el següent missatge “*S. Bernardin. Tota Pulchra es anima mea, et macula originalis culpae non fuit in te*”

Constitueix un element arquitectònic situat dins l'estructura defensiva del cinquè recinte de murades que s'inspira en els arcs triomfals clàssics. Estilísticament es pot situar dins el manierisme.

VALERO I MARTÍ, G. (1993).– Itineraris pel centre històric de Palma: 203.

TEXT 27 .- EL CONSOLAT DE MAR

Situat entre la Llotja i l'edifici de las Minyones, el Consolat de Mar –antic tribunal de la navegació i actualment seu de la Presidència de Govern de la Comunitat Autònoma– forma part de la façana marítima de la ciutat baixa.

L'edifici és un volum de tres plantes, resultat de diferents reformes. El més interessant és la façana marítima, que fins l'enderroc de les murades era la posterior. Presenta un cos baix gairebé sense obertures – abans tapat per la murada– sobre el qual se situa una loggia de cinc arcs que es corresponen amb les obertures de la sala principal. Tot i la seva presència i la profusió de motius escultòrics, en conjunt no deixa de ser un exemple de reducció del llenguatge renaixentista als seus aspectes epidèrmics.

La seqüència rítmica d'aquesta façana (...) no té continuïtat a la resta de l'edifici, per el qual, l'arquitecte madrileny Isidoro González Velázquez havia projectat al 1811 una façana posterior, - aleshores la principal – neoclàssica que no és realitzà. Tambè de González Velázquez és el projecte de l'escala el·líptica interior, encara que es construí després de la seva sortida de Mallorca.

A la part posterior de l'edifici s'hi troba la Capella de la Llotja, abans del Col·legi de la Mercaderia, exemple de fidelitat al gòtic en una data tan tardana com la que figura al seu portal, l'any 1600.

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma, Guia d'Arquitectura: 80.

TEXT 28.- EL CONSOLAT DE MAR

Pegado a la *Escuela de la Lonja* está el edificio antiguo como la Lonja, de la *Junta Provincial de Agricultura, Industria y Comercio*, llamada del *Consulado*, sede antes del *Consulado de Mar*, o sea la casa de la mercadería de Palma, del cual la actual Junta se considera heredera y representante, y que siempre fue considerado como una dependencia de la Lonja. Actualmente la Junta tiene este edificio alquilado y lo ocupa el Ingeniero Jefe D. Emilio Pou. Con la ayuda de este alquiler y algunos otros ingresos, así como de la subvención que le ha concedido la Diputación Provincial, la expresada Junta puede atender a los gastos de conservación de la Lonja y de los demás edificios anejos. Se entra en el Consulado por el patio que está delante de la *Escuela de la Lonja* arrancando de la pequeña entrada una escalera elíptica de caracol. La fachada que da a la Plaza de Atarazanas es muy hermosa por su misma sencillez, estando construída con sillares rectangulares lisos, con un alero saledizo, debajo del cual corren una serie de ventanas de arcos apuntados. Por el contrario, la fachada que mira al mar es muy rica, con una galería del Renacimiento preciosa, formada por cinco arcos rebajados apoyados sobre columnas redondas corriendo entre las bases cuadradas de los pilares una balaustrada con barandal de piedra. Es particularmente hermoso el artesonado de casetones de esta galería. Desde ella se domina todo el puerto. Antes esta fachada estaba tapada por la muralla que corría por delante de este edificio, pero su derribo permite contemplarla. Hay también una torrecilla con un reloj y su campana que se eleva por encima del edificio.

ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1981).- La ciudad de Palma: 58-59.

TEXT 29 .- LA PLAÇA DE LA DRASSANA

La drassana és un lloc on es construïen i reparaven les embarcacions. Aquesta activitat implicava una diversitat d'oficis especialitzats, com eren els mestres d'aixa, que dirigien la construcció de les naus; els serradors, que preparaven la fusta; els calafats, que juntaven les pots amb pega; els remolers, que feien remes; els velers, que arreglaven veles; i els boters, que feien botes per transportar oli i vi, també relacionats amb la drassana.

Tot aquest dinamisme es completava amb l'existència de botigues i magatzems dels productes objecte de comerç marítim i altres activitats complementàries de les factories nàutiques.

L'origen de la institució és molt antic. Després del repartiment de la ciutat, l'any 1230, la drassana real es situà a prop de la plaça de la Llotja, però els terrenys que ocupava foren cedits a l'ordre de Sant Joan de Malta i s'edificà el recinte. L'actual plaça de la Drassana correspongué al comte del Rosselló, Nunó Sanç, que hi construï unes altres instal·lacions navilieres, que el 1241 passaren a patrimoni reial. L'any 1356 se'n ampliaren considerablement les instal·lacions i en 1836 se'n cedí l'ús a la ciutat.

Actualment la plaça ens mostra una estàtua central que representa la figura de Jaume Ferrer, navegant mallorquí del segle XIV que explorà les costes de l'Àfrica Occidental. Les seves expedicions foren ressenyades després per l'Atlas Català de 1375. L'estàtua original datava de 1843 i era obra de Jacint Mateu, però, posteriorment, fou substituïda per una altra, feta per Joan Grauches.

Entre 1853 i 1891 existí en aquesta plaça un mercat de queviures que comptava amb una galeria porticada, que fou derruïda aquest darrer any.

Un dels edificis representatius de la plaça a més del Consolat de Mar, és Can Chacón (núm. 4) sovint més conegut amb el nom de les Minyones, perquè acollí l'asil de nines òrfenes (1925–1984). Avui hi tenen la seu dues conselleries del Govern Autònom.

VALERO I MARTI, G. (1993).– Itineraris pel centre històric de Palma: 198.

TEXT 30 . EL COMERÇ MARÍTIM I LES DRASSANES

En els s. XIII, XIV i XV, la ciutat de Mallorca vivia oberta a la mar. Hi arribaven vaixells de tots els ports de la Mediterrània i es mantenien relacions comercials amb Barcelona, Itàlia, nord d'Àfrica i, fins i tot, amb Anglaterra. La prosperitat que donà aquest comerç va influir en els importants canvis arquitectònics de la ciutat. Fou l'etapa més esplendorosa de la nostra història.

Ciutat tenia dos ports. Un, baix el palau de l'Almudaina, on els vaixells descarregaven les mercaderies; l'altre, a Porto Pi, més gran i allunyat, defensat per quatre torres de les quals ja sols queden l'anomenada torre dels Paraires i la del Faró.

A la part baixa de la ciutat, vora el port, hi havia el barri comercial i mariner i les drassanes, lloc on es construï la Llotja, a mitjans s. XV, edifici per a la contractació de mercaderies, i el Consolat de Mar, institució encarregada de resoldre els problemes del comerç. Les drassanes, situades on ara hi ha la plaça del mateix nom, eren el lloc on es construïen i reparaven les naus. També es feien servir com a magatzem d'ormejos i materials necessaris per a la construcció de galeres, llaüts i tota classe d'embarcacions.

En aquesta part de la ciutat hi havia moltes botigues i magatzems dels productes objecte del comerç; també hi vivia la gent que practicava oficis relacionats amb les drassanes i la mar; mestres d'aixa, que dirigien la construcció de naus; serradors, que preparaven la fusta; calafats que ajuntaven les posts amb pega; remolers que feien remes; velers o reparadors de veles; boters que feien bótes per transportar olis i vins. En aquell temps, la gent que tenia el mateix ofici o un de semblant vivia aplegada a un carrer o barri, al qual donava el nom”.

PICORNELL, C.; RÍOS, P.; SUREDA, J. (1989).– Conèixer Palma: 39

TEXT 31. EL PUIG DE SANT PERE

La mar fou durant segles el sementer de la gent d'Es Puig de sant Pere, ben a prop d'es Molí, a la banda de ponent, entre el baluard de sant Pere, sa Llotja i l'església de santa Creu. Un barri de patrons de barca i mariners, que es guanyaven la vida entre les ones. I entorn dels mariners, la vida intensa dels menestrals que construïren embarcacions destinades especialment a la pesca: llaüts, bous i pasteres, però també naus de gran envergadura, de vegades de més de cent remes.

En el barri de Sant Pere hi varen néixer notables navegants: En Jaume Ferrer –un monument de pedra a la plaça de les drassanes recorda la seva peripècia-, en el segle XV, que partí a la ventura i explorà les costes de l'Àfrica occidental, mentre perseguia fortunes misterioses i tresors ocults. El General Antoni Barceló – es Capità Toni-, en el segle XVIII, que netejà el Mediterrani de galiotes de pirates i arribà a posseir una esquadra de vaixells amb dos mil mariners.

Encara avui, Es Puig és un barri de pescadors, malgrat que, per causa de la degradació d'alguns indrets, molts d'aquells mariners se n'han anat a viure a un altre lloc. Però encara es poden veure els pescadors que adoben les xarxes durant el dia, prop d'es Moll, entre nanses i gambaners, no gaire lluny de les barques de pesca.

JANER MANILA,G. (1988): Palma la ciutat i les ombres: 85.

TEXT 32. ELS SEGLES XV I XVI

L'arribada dels temps moderns significà per a la ciutat l'entrada en una profunda crisi econòmica i social, mentre persistien les epidèmies de pesta, la fam, les males collites, les secades, les lluites nobiliàries, el bandolerisme, la por contínua als assalts dels pirates i al saqueig, vells mals de l'Illa.

A partir del segle XVI l'activitat del port anà minvant i s'empobriren les relacions comercials perquè la pirateria augmentava, mentre es descobrien noves rutes marítimes a través de l'Atlàntic.

També patí, la ciutat d'aquell temps, bregues de bàndols entre cavallers. Famílies importants aplegaven al seu voltant grups de gent que s'unia per causes religioses, polítiques, i, principalment econòmiques. Però la lluita esclatava sempre com a conseqüència d'un incident poc important. Les més famoses d'aquestes lluites varen ser les d'Es Call i s'Almudaina, en el segle XIV, anomenades així perquè en el barri d'Es Call i en el de s'Almudaina vivien els caporals de cada bàndol: les dels Armadans contra Espnayols, en el segle XV, que varen prendre el nom de les famílies que dirigien les faccions i les de Canamunt i Canavall, durant els segles XVI i XVII, entre famílies poderoses que vivien a la “vila d'amunt” i a la “vila d'avall”, les dues parts en què el torrent de sa Riera dividia la ciutat”.

JANER MANILA,G. (1988): Palma, la ciutat i les ombres. La Caixa. Palma: 63.